

u s u l g e r e ğ i

Zahrad'ın Gigo'ya ilişkin şiirleri, Ağustos 1994'te, Zahrad'ın da mezunu olduğu Mıkhitaryan Okulundan Yetişenler Derneği'nin bir yayını olarak *Շուն նստիկը Կիլո խօսիկը* [*Dzur nısdink Gigo khosink* (Eğri Oturalım Gigo Konuşalım)] adıyla, İstanbul'da, Murat Ofset Basımevinde, 48 sayfalık bir kitap olarak yayımlanmıştır. Otuz dokuz şiirden oluşan kitapta, içinde doğrudan Gigo adı geçmeyen ama şairin seçtiği ve Gigo'yla ilişkilendirdiği şiirler de yer almaktaydı. Bu kitapta ise şairin seçtiklerinin yanı sıra 1994'ten sonra kaleme aldığı Gigo şiirlerinin ve kitaplarına girmemiş iki Gigo şiirinin de Türkçeleri bulunuyor. Kitapta ve kapakta kullanılan desenler Zahrad'a aittir; görseller Zahrad'ın kişisel arşivinden alınmıştır.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

Zahrad

Bi' Âlem Gigo

ARAS YAYINCILIK
İstiklal Caddesi, Hıdıvyal Palas 231/Kat 1
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS - URUU 310

Bi' Âlem Gigo
Zahrad

Çeviri
Ohannes Şaşkal

Kapak Tasarımı
Melisa Arsenyan

Kapak Fotoğrafi
Zahrad'a ait bir desen

© Aras Yayıncılık, 2024

ISBN 9786257460514

Baskı ve Cilt
Sena Ofset: Yakuplu Mahallesi 194. Sokak Blok No: 1
İç Kapı No: 465 Beylikdüzü-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 45030

Kasım 2024, İstanbul

Zahrad

Bi' Âlem Gigo

Ermeniceden çeviren: Ohannes Şaşkal

İÇİNDEKİLER

Zahrad.....	9
Zahrad'ın Gigo Şiirleri Ya Da “Öteki” Olma Halleri <i>Ohannes Şaşkal</i>	15
Büyük Şehir.....	27
Yağmur.....	28
İnsan Eti	29
Gigo Köprü Üstünde	30
Yabancı.....	31
Mahalle	32
Serenat Misali.....	33
Ahmet Efendi Sokağı.....	34
Karnaval.....	35
Maskeli Balo Gigo ve İnsanlara Dair	36
Ziyaret.....	37
Kin.....	38
Strip-Tiz	39
Ayırım	40
Macera.....	41
Kıç A.....	42
Kıç B.....	43
Sıfır	44
Hiç Hesapta Yokken.....	45
Gigo'nun Şarkısı.....	47
Gigo'nun Karısı	48
Gigo'nun Evi.....	49
Öncü	50

Hayal.....	51
Bir Adamın Aklı.....	52
Sivrisinek Hesabı.....	53
Ağlamak.....	54
Yağ.....	55
İyi Gökyüzü.....	56
Yeşil.....	57
Dert.....	58
Toprak.....	59
Dize.....	60
Işın.....	61
Yüzüş.....	62
Hırsız.....	63
Gigo Kapıyı Açtığında.....	64
Titreyiş.....	66
Vapur Hizmeti.....	67
Gigo'nun Son Macerası.....	69
Kış.....	71
Ben ve Gigo.....	72
Para, Dünya ve Dünyanın Sakinlerine Dair.....	73
Gigo ve Şehir.....	75
Yaz Gecesi Şiirleri.....	76
Şarkı Gibi.....	81
Gigo ve Kedi.....	82
Gigo Öldü.....	83
Toprak Hakkında.....	84
Ölmemek Adına.....	85

Zahrad'ın İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi kimliğindeki
vesikalik fotoğrafı, 1950

Zahrad

ZAHRAD, asıl adıyla Zareh Yıldızcıyan, 10 Mayıs 1924'te, İstanbul, Nişantaşı'nda dünyaya geldi. Babası Movses Yıldızcıyan, o daha üç yaşındayken veremden ölünce, bakımını anne tarafından büyük babası Levon Vartanyan (Hacı Levon) üstlendi. Movses Yıldızcıyan hukukçuydu; baş tercümanlık yapmış, Babıâli'de, Hariciye Nazırlığı'nda danışman yardımcılığında da bulunmuştu.

Zahrad, 1941-42 döneminde Pangaltı Mikhitaryan Lisesi'nden mezun oldu. Üniversite giriş sınavıyla Eczacılık Fakültesi'ni (o zamanlar Eczacılık Okulu) kazandı. Burada bir yıl okuduktan sonra tıbbı geçti. Üç yıl devam ettiği İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni de yarıda bıraktı. Yaz tatillerinde ilaç deposunda, kâğıtçıda, noterde, tıbbi malzeme kuruluşunda çalıştı. Askerlik görevini 1948-1949 döneminde yedek subay olarak tamamladıktan sonra kravat ticaretine başladı. 1950 yılında bir dönem İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin derslerini takip etti. Mayıs 1994'te, işten el çekinceye kadar kemer imalatıyla, hırdavatçılıkla ve son olarak da zincir ticaretiyle uğraştı. 1963'te, hayatının sonuna dek birlikte olacağı Anayis Antreasyan'la evlendi.

İlk şiiri 1943'te, Vahram Sarkisyan (Dzovag) yönetimindeki *Jamanak* gazetesinin edebiyat sayfasında okuyucuyla buluştu. Bu tarihten sonra, çoğu *Marmara*'da olmak üzere birçok dergi ve gazetede şiirleri yayımlandı.

dı: *Jamanak, San, Nor San, Nor Or, Carakayt, Hantes mşaguyti, Yerçanig darekirk, Şoğagat, Kulis, Surp Pirgiç, Nor tar bunlardan bazılarıdır. İstanbul dışında ise, Pazmaveb, Karun, Antasdan, Ahegan, Şirag, Miutyun, Hay indanik* gibi yayınlarda şiirleri basıldı.

Pangaltı [Mikhitaryan] Lisesi'nden Yetişenler Derneği'nin yayın organı *San* dergisini uzun süre yönetti. Derneğin kurucu üyeleri arasında yer aldı. Marmara gazetesinin edebiyat-sanat sayfasının ve aynı zamanda İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin yayın organı *Şoğagat*'ın ve irili ufaklı birçok yayının yayın kurullarında bulundu. İlk kitabı *Medz kağakı* (Büyük Şehir), Getronagan Lisesi'nden Yetişenler Derneği tarafından 1960 yılında yayımlandı. Onu, 1968'de, kendi yayını *Kunavor sabmanner* (Renkli Sınırlar) adlı kitapçık izledi. 1971'de ise Pangaltı Lisesi'nden Yetişenler Derneği tarafından *Pari yergink* (İyi Gökyüzü) yayımlandı. Yine 1971'de, Paris'te, Yerepuni yayınevinde modern şairler dizisi içinde, şiirlerinden bir seçkiye yer verildi. 1976'da ise, Paris'te bulunan "Ermeni Sanatını Geliştirme Derneği (Katra)" *Gananç hoğ*'u (Yeşil Toprak) yayımladı. Ermenistan Sovyet Yazarlar Yayınevi, *Büyük Şehir* kitabından yapılan bir seçkiyi, Aleksandr Topçyan editörlüğünde, 1978'de yayımladı. Bu dönemlerde İngilizceye çevrilmiş iki kitabı vardır: *Gigo Poems* (Kaliforniya, Fresno, 1969, Çeviren: Prof. Agop Hachikyan) ve *Selected Poems* (Kanada, 1974, Çeviren: Ralph/Raffi Setian).

Uzun bir aradan sonra İstanbul'da ilk kitabı 1989'da, Alek Manukyan Kültür Vakfı'nın katkılarıyla,

Meg karov yergu karun (Bir Taşla İki Bahar) adı ve Rober Haddecıyan'ın önsözüyle çıktı. 70. yaş günü 1994'te, İstanbul'da, Tiflis'te ve Erivan'da kutlandı. Aynı yıl, Pangaltı Lisesi'nden Yetişenler Derneği onun Gigo şiirlerini *Dzur nsdink Gigo khosink* (Eğri Oturalım Gigo Konuşalım) adlı bir kitapta topladı. 1995'te İstanbul'da, Alek ve Mari Manukyan Kültür Fonu'nca, *Mağ mı çur* (Bir Elek Su) adlı kitabı yayımlandı.

Nisan 1997'de Halep'e davet edildi, adına bir jübile hazırlanmıştı. Aynı zamanda, Halep Üniversitesi tarafından düzenlenen Ermeni-Arap Şiir Festivali'ne katıldı. Takip eden günlerde, 19 Nisan 1997'de, Beyrut'ta bulunan Lübnan Ermenileri Edebiyat Çevresi'nin öncülüğünde adına bir saygı gecesi düzenlendi. Söz konusu edebiyat çevresi, şairin Beyrut ziyareti anısına, onun *Bir Taşla İki Bahar* adlı yapıtının yeniden basımını gerçekleştirdi.

Ekim 1997'de, resmi bir davetle, şair Yeğişe Çarents'in 100. yıl jübilesi münasebetiyle Erivan'da düzenlenen kutlamalara katıldı. Şiirlerinden bir seçki 1998'de Ermenistan'da, *Arants khaçi arants kari khaçkar* (Haçsız Taşsız Haçkar) adıyla Aydın Morigyan editörlüğünde yayımlandı

75. yaş günü, 1999'da, Sahakyan Lisesi'nden Yetişenler Derneği öncülüğünde, *Zahrad 75 daregan* (Zahrad 75 Yaşında) adında bir kitap ve onuruna düzenlenen bir geceyle kutlandı. Yine 75. yaş günü, Ermenistan Yazarlar Birliği'nce düzenlenen bir törenle kutlandı. Zahrad burada, Movses Khorenatsi nişanı ile onurlandırıldı.

Şiirlerini Şubat 2001’de *Dzayrı dzayrin* (Ucu Ucuna) ve 2004’te *Çurı baden ver* (Su Duvardan Yukarı) adıyla iki kitapta topladı.

10 Mayıs 2004’te, İstanbul Ermenileri Patriği Mesrop Mutafyan himayesinde, 80. yaş gününe ithafen düzenlenen kutlama gecesinde Patriklik madalyası ile onurlandırıldı.

2006 yılında, Aras Yayıncılık, Zahrad’ın yayımlanmış bütün kitaplarını, çeşitli ekler ve geniş bir özgeçmişle birlikte, Ardaşes Margosyan’ın editörlüğünde, *Panasdeğdzutyunner* (Şiirler) adıyla iki ciltte topladı.

Zahrad, 21 Şubat 2007’de hayata veda etti. Naaşı Şişli Ermeni Mezarlığı’na defnedildi. Ölümünün birinci yılında, mezarının üzerine, Mühendis Hrayr Ğazaryan ve Mimar Vazken Barın tarafından düzenlemesi yapılan bir mezar taşı yerleştirildi. Şairin bir şiirinin kazanmış olduğu mezar taşının üzerinde, heykeltraş Erol Sarafyan tarafından yontulan büstü de yer alıyordu.

Ölümünden önce kaleme aldığı ve *Ttumi ham* (Kabak Tadı) adıyla yayımlamayı düşündüğü şiirleri, Aras Yayıncılık tarafından 2009’da kitaplaştırdı. 1940’lardan ölümüne kadarki sürede kitaplarına girmemiş, dergilerde ve dosyalarda kalmış, eski ya da yeni, kayda değer şiirleri ve az sayıdaki düzyazıları yine Aras tarafından ve Ardaşes Margosyan editörlüğünde, *Andib tertıs* (Yayımlanmamış Sayfam) adıyla, 2012’de bir kitapta toplandı.

Zahrad’a ilişkin makaleler, inceleme, araştırma yazıları, kendisine yazılmış mektuplar gibi belgeleri kapsayan bir kitap da, 2012’de, *Jamanak* gazetesi yayını ola-

rak, Sevan Değirmenciyan'ın editörlüğünde *Yeger em gertam aysbes, voru inç* (Gelmişim Giderim Böyle, Kime Ne) adıyla yayımlandı.

Pek çok şiiri Ohannes Şaşkal tarafından Türkçeye çevrildi ve beş kitapta toplandı: *Yağ Damlası*, İyi Şeyler Yayıncılık tarafından 1993'te (İkinci baskısı 2000'de); *Yapracığı Gören Balık*, Belge Yayınları tarafından 2002'de; *İşğini Söndürme Sakın*, Adam Yayıncılık tarafından 2004'te; *Ferah Tut Yüreğini*, Aras Yayıncılık tarafından 2015'te yayımlandı. Aras ayrıca, 2017'de, Zahrad'ın, çok sevdiği kedilerle ilgili şiirlerini, yine kendi çizimleri eşliğinde, Ermenice ve Türkçe olarak, *Kediler - Gaduner* adıyla yayımladı. Son olarak, 2020 tarihine kadar yayımlanmış bütün çeviri şiirleri *Bambaşka Bir Bahar* isimli kitapta toplanarak Aras Yayıncılık tarafından yayımlandı.

Şiirleri Koharig Ğazarosyan, Sirvart Karamanuk, Misak Torosyan, Ardaşes Agoşyan, Vomank müzik grubu (İstanbul), Ara Garmiryan (Kanada), Berc Türabyan (New York), Sebuah Apkaryan (Kıbrıs), Armen Boyamyan, Rupen Altunyan ve Vahram Tatigyan (Erivan) tarafından bestelendi.

Zahrad'ın eserleri 22 dile çevrildi. Yaşamı boyunca pek çok ödül ve madalya ile onurlandırıldı; dünyanın farklı köşelerinde adına çok sayıda saygı etkinliği düzenlendi.

Zahrad'ın Gigo Şiirleri Ya Da “Öteki” Olma Halleri

OHANNES ŞAŞKAL

Zahrad'ın şiirlerinde irili ufaklı birçok karakter göze ilişir. Gigo'dan başka Samuel, Sukias, Pırapyon, Akabi, Artaki gibi daha nice ilginç isim... Bunlar arasında hiç kuşkusuz, hem hakkında en fazla şiir yazılan hem de şaşırtıcı kişiliğiyle sevilip benimsenen, dolaşısıyla okurları derinden etkileyen ve kabul gören bir karakter olarak Gigo başı tutar; adeta “sıradan insan”¹, “sokaktaki insan”¹ temsilen.

Zahrad her ne kadar Gigo'yu ete kemiğe büründürmüş olsa da esasen anonim bir figürdür o. Gigo, Krikor Torosyan¹ tarafından 1909-1914 tarihleri arasında yayımlanmış bir mizah gazetesinin ismi olarak çıkar karşımıza öncelikle. Torosyan, gazetenin yanı sıra Gigo yıllıkları da hazırlamış, kimi yazılarında *Inger Gigo* (Yoldaş Gigo) mahlasını kullanmıştır. Gigo figürünün geçmişinin büyük ihtimalle eski tarihlere dayandığını ve çıkış yerinin Anadolu toprakları olduğunu düşünmekteyim. Gigo'nun bir mizah gazetesine isim olması, bu ismi mahlas olarak kullanan müellifin kendi isminin, yani Krikor biçimini alan Krikor'un², halk arasında Kikor,

1 Gazeteci-yazar, editör. 1884'te Eğin'de dünyaya geldi. 24 Nisan 1915'te tutuklanan mezarsız aydınlardan biri. Ayaş'a sürüldü ve aynı yıl Ankara'da işkenceyle öldürüldü.

2 Bir aziz adı. Yunanca Grēgórios isminden türemiştir.

Kiko biçiminde söylenen türevleri gibi kısaltılmış ya da sempatik hale getirilmiş yaygın kullanımlarından birinden kaynaklanıyor olabilir mi, bilemiyorum ama itiraf etmeliyim ki düşündüğüm benzerlik bu oldu ilkin. Gigo'yu mahlas olarak kullananlardan biri de 1930'lu yıllarda Marsilya'da "Hayeli" ve Sofya'da "Meğu" dergilerini yayımlayan Nerses Manukyan olmuştur.

Ermenice sözlüklerde Gigo adı mevcut değil. Bu ada sadece İstevan Malkhasyantz tarafından hazırlanan ve 1944'te Erivan'da yayımlanan *Hayeren patzadragan pararan* (Ermenice Açıklamalı Sözlük) çalışmasında rastladım, "çoban"a karşılık olarak. Demek oluyor ki kimi bölgelerde çobanlar "Gigo" diye çağrılmakta. Öte yandan, Ermeni isimler sözlüklerinde de Gigo mevcut değil. Sadece Dikran Avedisyan'ın hazırladığı, 2010'da Erivan'da yayımlanan *Hayotz azkanunneri pararan*'da (Ermeni Soyisimler Sözlüğü) Gigoyan'la karşılaştım. O da Kirkoryan'ın değil, sözlükte anıldığı üzre Giragosyan'ın kısaltılmışı olarak. Dolayısıyla, Gigo'nun Giragos³³ isminden türetilmiş olma ihtimali daha akla yakın durmakta. Gözden kaçmasını istemediğim bir şey daha var: Şair Hovhannes Tumanyan'ın 1913'te kaleme aldığı, yaygın bir masal olarak bilinen ve doğmamış bir çocuğun hayali ölümü etrafında biçimlenen "Gigos'un Ölümü" (*Gigos'in mahı*) adlı fena halde absürt hikâyedeki hayali özne Gigos ile Gigo ismi arasında doğrudan bir bağ var mıdır? Bu mevzuda kökene dair bu kadarlıkla yetinelim. Bildiğim bir şey varsa o da "Gigo"

3 Bir aziz adı. Aramice: Kuriakos, Yunanca: Kiryakos.

adının başat olarak mizahi anlatılarda, komik durumları konu eden kişiler tarafından ya da komik durumlarla konu olan kişiler için kullanılmakta olduğu.

Belirtmeliyim ki Gigo şiiirlere ilham kaynağı da olmuştur. Zahrad'dan çevirileriyle de bilinen Litvanyalı şair Marcelijus Martinaitis, Gigo'dan esinlenerek "Gugutis" ismini verdiği karakter üzerinden şiiirler kaleme almış, onları "Gugutis Baladları" adlı bir kitapta toplamıştır. Modern Ermeni şiiirinin önemli ustalarından Antan Özer de 1974-1976 yılları arasında Zahrad'ın kimi Gigo şiiirlerinden yola çıkarak, adeta onlara birer nazire niteliğinde ama kendine özgü mizahi üslubuyla dört şiiir kaleme almıştır. İşte onlardan biri; "Gigo'nun Ayakları" başlığını taşıyan nükteli şiiir:

"Gigo'nun ayakları / uzun yıllar / özgürlüğü tanıdı / yaz kış demeden / bastığı toprakta / bastığı taşa // ve fakat günün birinde / bir rahmetlinin / ayakkabılarını verdiler Gigo'ya // ve / Gigo'nun ayakları / *nasırı* tanıdı / o günden sonra" (şu var ki Zahrad'ın Gigo'sunda, Gigo'nun çıplak ayaklarından dolayı insan etini tanıyan caddeydi)

*

Gülünç ve acıklı halleriyle Zahrad'ın şiiirlerinde beliren "Gigo" figürü –elbette etnik kimliğinden bağımsız olarak da düşünülebilir– genel hatlarıyla toplum dışına itilmiş bir insan, başına buyruk bir avare, bir öteki, belki de bir tutunamayan... Büyük şehrin kaldırımlarında gezinen, evsiz barksız kalmış, sokaklarda, köprü altlarında sabahlayan, kimi zaman teneke